

Kossuth és Görgei

„Bizodalمام Görgei volt ezredes-, most pedig tábornokra esett, egy oly férfúura, ki iránt akár a Honvédelmi Bizottmány, kinek kezében van a kormány, akár a tisztelt Ház nem osztoznék azon bizodalomban, mellyel iránta vagyok lelkesülve, azért becsüilemmel állok jót a képviselőháznak, hogy ma tessék mondani neki, az úr nem lesz fővezér, hanem közlegény, híven fogja így is a hazát szolgálni... Azt jövendölém a tábornok úrnak, ha egy kis szerencsége járul hozzá, neki az isteni gondviselés nagy és fényes pályát jelelt ki, és azon meggyöződésel jövendölém, miképpen tudom, hogy akármik legyenek is a körülmények, ő a szabadság hű szolgája marad mindig.”

„Szegény szerencsétlen hazánk elesett. Elesett nem ellenségeink ereje, hanem árulás s alávalóság által... Ó, hogy ezt megértem, s mégsem szabad meghalnom. – Görgeit felemeltem a porból, hogy magának örök dicsőséget, hazájának szabadságot szerezzen. És ő a hazának gyáván hóhérjává lón.”

Akét idézet – bármilyen furcsa is ez – ugyanattól a személytől származik. Az elsőként idézett szavakat Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke mondta a képviselőházban 1848. november 9-én, amikor a schwechati vereségről s annak következményeiről számolt be. A második idézet Kossuth Lajos (lemondott) kormányzóelnök 1849. szeptember 12-én az angliai és franciaországi magyar diplomáciai ügynökökhöz intézett körleveléből, a nevezetes vidini levélből származik.

Tíz hónap, nem egészen egy év van a két idézet között; ám az értékelés homlokegyenest más. Mi volt ennek az oka? Mikor volt igaza Kossuthnak: akkor, amikor fényes pályát jósolt Görgeinek, vagy akkor, amikor a haza bukásának egyedüli okozójaként átkozta el?

A Kossuth–Görgei ellentéttel közel másfél évszázada küszködnek történészek, politikusok, publicisták és szépírók. Mindenki mást látott benne, pontosabban: mást látott bele. Ki a Kossuth–Széchenyi ellentét folytatását és a Kossuth–Deák ellentét előzményét; ki a forrófejű, önmagát is leszónokló prókátor és a hidegen mérlegelő hadvezér ellentétét; ki a forradalom mellett kitartó, s azt következetesen végigvinni akaró liberális nemes és a mind a forradalomtól, mind a liberalizmustól elforduló, nép- és nemzetáruló, megalkuvó (birtoktalan) birtokos közötti küzdelmet. Ellentétük okaként hoztak fel karakterbeli különbségeket és politikai nézeteltéréseket; tekintették azt a katonák és a politikusok közötti ellentét szokásos példájának. A magyar történetírás csak a két világháború között és az utóbbi két évtizedben jutott el oda, hogy e két férfiú viszonyát ne az ellentétek felől közelítse meg, s ne utólag értelmezze azt a sajátos személyes kapcsolatot, amely a két, egyaránt matuzsálemi kort megért személyiség életében egy évig sem tartott.

Kossuth és Görgei első és utolsó személyes találkozója között kevesebb mint egy év telt el. Személyes sorsukban volt némi közös. Mindketten ősi, elszegényedett felvidéki nemesi családból származtak, mindketten evangélikus vallásúak voltak, s családjuk anyagi állapota miatt mindketten korán megtapasztalták a nélkülözést. Egyikük karrierje sem tipikus nemesi karrier volt. Kossuth rövid megyei pályafutás után – mai kifejezéssel élve

– független értelmiségiként kereste kenyerét, Görgei pedig az elszegényedett nemescsaládok fiainak egyik „kényszerpályáját” volt kénytelen választani. 1848 előtt Kossuth nem tudott Görgeiről, Görgei viszont annál inkább tudott Kossuthról. Az 1818-ban született, 1832-től a cs. kir. hadseregben szolgáló fiatal tiszt 1843-ban elhatározta, hogy megrende- li a Kossuth által szerkesztett Pesti Hírlapot. A megrendeléshez azonban engedélyt kellett kérnie a bécsi Justiz-Hofstelle-től. Efeletti felháborodásában írta a következőket öccsének, *Görgei Istvánnak*: „El van-e tiltva Magyarországon a Pesti Hírlap? tilos-e a magyaroknak? Nem a! De hát akkor az a magyar ember, kinek szerencsétlensége, hogy viszonyai őt Ausztriában, Csehországban sat. élni kényszerítik, miért ne örülhessen a betűknek, melyek nemzetének szép előrehaladását, nemes tökéletesedését, magasztos törekvéseit hirdetik? csak azért, mivel ezeket a Pesti Hírlap hozza? mégpedig azért, mert valamennyi hírlap közül e Pesti Hírlapban találni a legtöbb igazat és tartalmasat. Óh, királyok, ti testvértagadók, kényurai a népek. És miniszterek, ti királyok zsarnokai, mikor nől meg a fületek elég nagyra, befogadni az udvaroncok hízelgésein fölül még egy szemernyi igazságot is csenevész agyatok és szívetek számára...”

Bizony, meglehetősen radikális szavak ezek. Az ifjú főhadnagy 1843 júniusától végre rendszeresen megkapta a lapot, s hűséges olvasója is maradt. Nem tudni, hogy mit érzékelt a lapnál 1844-ben történt szerkesztőváltásról, Kossuth távozásáról és a lap *Szalay László* által történt átvételéről. Tény azonban, hogy korabeli megnyilatkozásaiból úgy tűnik, azonosult a magyar reformellenzék követeléseivel és politikájával, s benne a radikálisabb, Kossuth képviselte irányzattal.

A személyes találkozóra azonban még sokat kellett várni. Görgei 1846-ban kilépett a cs. kir. hadseregből, s Prágába ment, hogy az ottani egyetemen kémiai tanulmányokat folytasson. 1848 márciusában Bécsben volt, amikor kitört a forradalom, azonban rövidesen Prágába utazott, ahol az ottani forradalmi mozgalomból, a német és a cseh párt közötti vetélkedésből kapott ízelítőt. Április első napjaiban Pozsonyban volt öccsével, Istvánnal, aki 1847 őszén részt vett Kossuth követté választásában. Együtt hallgatták a pozsonyi országgyűlés utolsó ülésein elhangzottakat, s Görgei valószínűleg ekkor látta először Kossuthot.

Áprilisban megkezdte munkáját az első független felelős kormány, s egyik legfontosabb feladatának az önálló fegyveres erő létrehozását tekintette. Kossuth Lajos pénzügyminiszter 1848 nyarán már tudott arról a harmincéves honvédszázadosról, Görgei Artúrról, aki egy magyar lökupa- és gyutacsgyár tervét dolgozta ki. E terv megvalósítására Kossuth kellő pénzügyi fedezetet is ígért. Tudott arról is, hogy Görgeit 1848. augusztus 27-én a Tiszán inneni önkéntes mozgó nemzetőrség táborának parancsnokává nevezték ki, s állítólag még az első személyes találkozó előtt úgy nyilatkozott róla, „...hogy ő más szervezői talentummal bíró katonát nem ismer, mint Görgeit”.

Ivánka Imre – Görgei barátja, a Dunán inneni önkéntes mozgó nemzetőrség parancsnoka – visszaemlékezése szerint Görgeivel a kinevezés körüli időben járt volna Kossuthnál. Kossuthnak elmondták, „...látjuk, miként a mozgató erő az országban leginkább ő maga, és miután mireánk nem mindennapi hatáskör ruházott, a kormány iránti engedelmisségünk kijelentése mellett kötelességünk azt is nyilvánítani, hogy mi zászlóinkra írjuk, »V. Ferdinánd és az 1848-ki alkotmány«, s ennek minden megtámadója ellen teljes odaadással működünk, de mint katona emberekhez illik, ezen szavaink mellett megmaradunk, s e határon sem innen, sem túl nem lépünk”. Kossuth eleinte „sajátságosan” fogadta őket; Ivánka szerint talán azért, mert „a kinevezés s a csapatok ekkénti szervezése nem bírta tetszését”, de aztán felengedett, s azzal bocsátotta el őket, hogy „Jelszavunk az ő jelszava”. A két őrnagy kijelentései fedik azt az összefoglalást, amit Görgei emlékirataiban ad 1848 augusztusi-szeptemberi politikai nézeteiről, de némileg emlékeztetnek Görgei 1849. január 5-i váci nyilatkozatára is. Mindenesetre ha e szavak valóban így hangzottak el, akkor a látogatás nem csupán egyszerű tisztelgés volt Kossuthnál, hanem

egyben a pénzügyminiszter figyelmeztetését is célozta: az újonnan szervezendő önkéntes alakulatokra csak addig számíthat, amíg ezektől az elvektől nem távolodik el.

Görgei szeptember 3-án érkezett Szolnokra, de még aznap vissza is utazott a fővárosba, s csak 7-én tért vissza onnan. Görgei pesti útja elsősorban a szolnoki tábor számára kiutalt fegyverzeti és felszerelési cikkek megszerzését, illetve átvételét szolgálta. Ekkor kért Kossuth pénzügyminisztertől viszonylag jelentős kölcsönt egyéni felszerelése beszerzésére. Szeptember 9-én Görgei ismét Pestre utazott, ahonnan másnap tért vissza. Ezúttal ismét felkereste Kossuthot, s személyesen kézbesítette neki azt a beadványt, amelyben tisztjei számára utólagos levonás mellett kisebb kölcsönösszegek levonását kérte engedélyezni.

Szeptember 13-án reggel Görgei megint a fővárosba ment, ismét a tüzérségi eszközök megszerzése végett. E napon rövid, sajtókezdő levélben számolt be Kossuthnak aznap ténykedéséről. E levélből kiderül, hogy Görgei már korábban értekezett Kossuthal egy Szeged városára és Csongrád megyére vonatkozó ügyben. Nem tudjuk, mi lehetett ez az ügy. Talán arról volt szó, hogy a városnak önkénteseit nem Szolnokra, hanem Aradra kellett volna küldenie, s Kossuth a szolnoki tábor erősítése érdekében tanácsosabbnak tartotta, ha az önkéntesek Szolnokra kerülnek. Mindenesetre *Batthyány* nem ellenezte, hogy Kossuth „befolyását Szeged városára minél hathatóbban magányúton fölhasználja”. A levél további részében közölte Kossuthal, hogy seregével együtt berendelték Szolnokról. „Én nem jövök, hanem Szolnokon maradok – folytatta –, hogy félbe ne szakadjon az, amihöz fogtam. Csak akkor jönnék el onnan – de *akkor haladéktalanul* – ha Méltóságod ide vagy akárhová rendel”. Az aláírás is árulkodó: „életre-halálra kész embere – Görgei őrnagy”. S hogy a volt pénzügyminiszter elérhesse, ha esetleg szüksége volna rá, közölte, hogy másnap reggel kimegy Szolnokra, de megadta feleségének pesti címét.

„Nem túlozzuk el ennek a levélnek a jelentőségét, ha feltételezzük, hogy a fegyelmet, hangulatoktól nehezen befolyásolható Görgei ezzel a levéllel kötelezte el magát Kossuth – és Kossuth politikája mellett” – írja *Urbán Aladár*. Szeptember 13-án, két nappal a *Batthyány*-kormány lemondása és a horvát betörés, illetve egy nappal *Batthyány* újabb miniszterelnöki megbízatása után e hűségnyilatkozat azt jelezte, hogy Görgei a megkezdődő háborúban hosszú távon Kossuthot tekinti e küzdelem vezérének – annak ellenére, hogy a volt pénzügyminiszter nyilvánvalóan nem fog bekerülni *Batthyány* új kormányába.

Batthyány szeptember 23-án „a legkomolyabb felelősség terhe alatt” meghagyta Görgeinek, hogy 24-én „minden diszponibilis seregével” vasúton Pesten át Soroksárra induljon, s hozza magával ágyúit, ágyúslovaikat és a szükséges lőszereket. Amint Pestre érkezik, jelentkezzen a miniszterelnöknél. Szolnokon hagyjon hátra egy értelmes tisztet, „ki a gyülekvő sereget rendezve, a megérkezés után azonnal ön seregéhez küldje”. Az utasítás befejezése nem hagyott kétséget aziránt, hogy a miniszterelnök ezúttal nem enged semmiféle kifogásnak: „elvárom, hogy ön e részben célszerűen fog intézkedni”. A

Bizony, meglehetősen radikális szavak ezek. Az ifjú főhadnagy 1843 júniusától végre rendszeresen megkapta a lapot, s hűséges olvasója is maradt. Nem tudni, hogy mit érzékelt a lapnál 1844-ben történt szerkesztőváltásról, Kossuth távozásáról és a lap Szalay László által történt átvételéről. Tény azonban, hogy korabeli megnyilatkozásaiból úgy tűnik, azonosult a magyar reformellenzék követeléseivel és politikájával, s benne a radikálisabb, Kossuth képviselte irányzattal.

miniszterelnök egyben utasította a Magyar Középponti Vasúttársaságot, hogy másnap Szolnokról 600-800 fegyverest, több löveget és lovakat szállítson Szolnokról Pestre.

Görgei szeptember 24-én Pestre érkezett. Személyesen kereste fel Batthyányt, aki ezen a napon a Csepel-sziget parancsnokává nevezte ki. A kinevező okiratot – amely valamennyi, a szigeten működő katonai és polgári hatóságot parancsnoksága alá rendelte, s az engedetlen vagy hanyag tisztviselőkkel szemben haditörvényszék tartására hatalmazta fel – Görgei maga fogalmazta. Kossuthal már nem találkozhatott, mert a volt pénzügyminiszter éppen ezen a napon indult el alföldi toborzójújára. De elképzelhető, hogy útközben elhaladt egymás mellett a Görgei seregét és a Kossuthot és kíséretét vivő két szerelvény, vagy hogy a pesti indóháznál történő kirakodás alkalmával látta a vonatra szálló országos biztost...

Kossuth és Görgei útja tehát rövid időre elvált egymástól. Kossuth az Alföldön toborzott sereg, Görgei pedig a Csepel-sziget parancsnokaként igyekezett megakadályozni a horvátok esetleges dunai átkelését, illetve *Jellačić* és *Roth* kapcsolatfelvételét. Görgei a Csepel-sziget parancsnoka volt akkor, amikor haditörvényszéki ítélettel kivégeztette *Zichy Ödön* grófot, a volt Fejér megyei adminisztrátort, akinél *Jellačić* proklamációit és menlevelét találták.

A *Zichy* kivégzésével kapcsolatos állítások közé tartozik az, hogy Görgei ezzel a tétivel hívta fel magára Kossuth és az ország figyelmét, sőt, hogy a kivégzés elsődleges célja e figyelemfelkeltés volt. Az első állítás bizonyosan nem állja meg mindenben a helyét. Egyrészt azért, mert Kossuth és Görgei kapcsolata jóval korábbról datálódik, másrészt pedig, bár *Zichy* kivégzése nagy közfigyelmet keltett, az erről szóló tudósításoknak csak töredékében fordul elő Görgei neve, akár a sajtó, akár a leveleket vagy naplókat nézzük. Az ítéletet egyetlen lap sem publikálta. Az azonban kétségkívül igaz, hogy *Madarász Lászlónak*, a Batthyány távollétében a végrehajtott hatalmat gyakorló Országos Honvédelmi Bizottmány radikális tagjaank figyelmét nagy valószínűséggel ez az esemény irányította Görgeire, s Kossuth október eleji távolléte alatt az ő rokonszenve volt komoly befolyással Görgei karrierjére. Görgei szándékait illetően tagadhatatlan, hogy a képviselőházhoz *Zichy* kivégzéséről intézett jelentést a közzététel reményében írta. De ez nem jelenti azt, hogy magát a kivégzést is a figyelemfelkeltés motiválta volna. Hiszen az ítéletet haditörvényszék hozta, s nem egyedül Görgei.

Amikor Kossuth, már mint az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke, Görgei pedig mint frissen kinevezett honvéd ezredes 1848. október 11-én ismét találkoztak, máris egy fontos kérdést kellett megbeszélniük. A pákozdi csata után a magyar hadsereg üldözte *Josip Jellačić* horvát bán csapatait. *Karl Roth* és *Nikolaus Philippovich* tábornok mellékoszlopát éppen *Csapó Vilmos*, Görgei és *Perczel* kényszerítette fegyverletételre *Ozoránál*. Közben Bécsben újabb felkelés tört ki, s a nép kiűzte a városból a cs. kir. helyőrséget. *Jellačić* serege Bécs alatt egyesül ezekkel az erőkkal, a magyar hadsereg pedig megállt a *Lajtánál*, az osztrák–magyar határfolyónál.

Kossuth október 9-én magához rendelte Görgeit, „hogy azon eszmének kivitele iránt, mely bennünket jelenleg foglalkoztat, önnel személyesen értekezhessünk”. A levél végére Kossuth sajátkezüleg a következőket írta: „Siessen Ön maga a lehető leggyorsabban velünk értekezni.”

Görgei október 11-én Pesten átadta az OHB két tagjának, *Madarász Lászlónak* és *Sembery Imrének* a kivégzett gróf *Zichy Ödön* kálozdi kastélyában a tisztartó által nyugta ellenében átadott ékszeret, majd a délután folyamán *Lázár György* ezredessel együtt fellekereste Kossuthot. Kossuth elmondta, úgy véli, itt az ideje, hogy a fel-dunai hadtest több honvéd törzstisztjét tábornokká léptessék elő, mert ez az egyetlen biztosíték arra, hogy *Móga*, *Teleki* és *Holtsche* tábornokok minden pillanatban várható leköszönése vagy nyugdíjaztatása esetén a vezéri pálcza megbízható kezekbe jusson. *Lázár György* ezredes, aki *Móga* veje volt, tiltakozott a javaslat ellen, mondván, hogy egy ilyen lépés elkedvet-

leníthetné a soreszredi tisztikart és a katonaságot. Görgei – emlékirata szerint – a törvényesség betartásának szükségességére hívta fel Kossuth figyelmét, s azt javasolta, hogy a volt cs. kir. sorsyalog- és huszárezredek jelenlegi parancsnokait kellene előléptetni. „Vagy elfogadják ezeket a kedvezéseket, és akkor ezredükkel együtt meg vannak nyerve, vagy nem fogadják el, és akkor el velük. Ha az ország alkotmányát egyáltalán fegyveres erővel kell fenntartani, az csak e módon történhetik.” Kossuth ezek után személyi javaslatokat kért, amelyeket Lázár tett meg, majd távozott. Görgei is követni akarta, de Kossuth tartóztatta. Görgei emlékirata szerint Kossuth elmondta neki, hogy attól tart, Móga és környezete nem megbízható a magyar ügy szempontjából. Mivel azonban a fel-dunai hadtest mellett működő teljhatalmú országos biztos, *Csány László*, és a többi kormánybiztosok jelentéseiben semmi olyan tény nem fordult elő, amely ezt a bizalmatlanságot igazolta volna, Kossuth elhatározta, hogy egy más, „megbízható és hozzáértő ember” közvetlen tapasztalatai alapján dönti el, számítani lehet-e Mógára és környezetére. Ezért azzal bízta meg Görgeit, hogy haladéktalanul utazzon a fel-dunai hadtest főhadiszállására, ott álljon Móga rendelkezésére, s puhatolja ki a fővezérség szellemét, „s a netaláni áruló szándék legkisebb jelét is” azonnal leplezze le. Görgei elfogadta a megbízatást. Kossuth emellett megígérte azt is, hogy kiállítja Görgei tábornoki kinevezését, „... hogy eleve föl legyen hatalmazva szükség esetén a hadsereg feletti vezényletet a táborunkban Mógán kívül még jelen lévő többi cs. kir. tábornok mellőzésével, legott átvenni”. Ez meg is történt; az okmányt Kossuthon kívül Madarász László írta alá, de nem adták át Görgeinek, hanem néhány nap múlva elküldték az október 8-án a táborba küldött *Pázmány Dénes*nek, a képviselőház elnökének.

Nem tudjuk pontosan, milyenek voltak a két férfiú személyes benyomásai egymásról. Görgei bizonyára megnyerte Kossuth bizalmát, hiszen máskülönben aligha készül el a tábornoki kinevezés. Valószínűleg Görgei is jó benyomásokkal távozhatott, hiszen máskülönben nem vállalta volna el a titkos megbízatást.

Mindez azonban nem ad választ arra a kérdésre, hogy miért Görgei kapta Kossuthtól a fent ismertetett megbízatást; azt, amelyet az OHB korábban a radikalizmusáról ismert Perczel Mórnak szánt? A magyarázat valószínűleg kettős. Egyrészt Görgei sem Móga, sem Perczel esetében nem riadt vissza már korábban sem némi fegyvelemsértéstől (hiszen nyíltan bírálta Mógát, az általa kötött fegyverszünetet, s Perczel ellenében vitte keresztül saját akaratát a Roth elleni hadműveletek során), s ezzel azt a határozottságot mutatta, amelyre egy ilyen megbízatás esetében szükség is volt. Másrészt Kossuth már korábban, 1848 nyarán felfigyelt Görgei kiváló szervező képességére, s többször is úgy nyilatkozott, hogy Görgei lenne a legalkalmasabb a hadügyminiszteri poszt betöltésére. Órnagyi kinevezése után Görgei tudósítást írt a Kossuth Hírlapjába, s nemcsak szolnoki, hanem Csepel-szigeti működése folyamán is tartotta a kapcsolatot a teljhatalmú országos biztosként működő volt pénzügyminiszterrel. Kossuth jól ismerte Perczel lobbánékony, heves természetét; Görgeit viszont mind irataiból, mind személyes találkozások alkalmával határozott, de nyugodt személyiségnek ismerhette meg.

Görgeinek emellett az a szerencséje is megvolt, hogy – valószínűleg Zichy kivégeztése és Görgei határozott hangú levelei és jelentései miatt – Kossuth távollétében is akadt egy támogatója az OHB-ban – a Perczel elvbarátjának számító Madarász László. Az ő kezét sejtethetjük Görgei gyors ezredesi kinevezésében, s egy öregkori visszaemlékezése szerint állítólag ő javasolta Görgei tábornoki kinevezését is Kossuthnak. Görgei „pártolásában” számíthatott az OHB többi tagjaira is, akiket – valószínűleg – Kossuthéihoz hasonló meggondolások mozgattak.

Görgei tehát október 11-ről 12-re virradó éjjelen tényleges ezredesként és kinevezett tábornokként megindult a fel-dunai hadtest parndorfi főhadiszállására. Indulásáról az OHB kissé bonyolult módon értesítette Mógát. Móga és Csány ugyanis kérték, hogy az Országos Nemzetőrségi Haditanács által Budapestre rendelt Lázár György gróf, ezredest

mielőbb küldjék vissza a táborba. Kossuth ezt október 10-én meg is ígérte, azonban másnap fölöslegesnek ítélte ezt „annyival inkább, mert Görgei ezredes úr éppen útban van, kire nézve a honvédelmi bizottmány utasítja altábornagy urat, hogy neki kellő hatáskört nyitva, a honvédi tanácsban is részletetni szíveskedjék”.

A következő találkozásra már jóval zaklatottabb körülmények közepette került sor. A táborba érkező Görgei ugyanis azt tapasztalta, hogy a lajtai táborban szó sincs tervszerű árulásról; de hadseregről sem nagyon lehet beszélni. Az ott állomásozó erők jó, ha fele volt valódi katonának tekinthető. A többiek önkéntesek, nemzetőrök voltak minden kiképzettség nélkül. Móga altábornagy pedig azonnal az elővéd parancsnokává nevezte ki Görgeit, akinek így nemigen volt módja arra, hogy a határátlépés körüli katonai és politikai vitákban hallassa a hangját. A helyzet azért is bonyolult volt, mert Bécsből hivatalosan senki sem hívta a magyarokat. A Bécs előtt álló cs. kir. erők pedig mind számukat, mind kiképzettségüket tekintve felülmúlták Móga csapatait. Az első sikertelen határátlépési kísérlet után – egy francia és angol közvetítés lehetőségéről értesülve – Kossuth szükségét érezte annak, hogy eldöntse a kérdést. Ezért október 18-án maga indult a táborba, s miután harmadik toborzóján több, mint 10.000 embert szedett össze, október 23-án Kossuth is megérkezett Miklósfalvára, s estére összehívta a haditanácsot. Az OHB elnöke viszonylag nagyszámú, de meglehetősen csekély harcértékű katonasággal jött a táborba.

Kossuth útközben megtudta, hogy Jellačić és *Karlos Auersperg* bécsi helyőrségparancsnok csapatai beolvadtak *Windisch-Grätz* főszeregébe, s hogy Windisch-Grätz rendeletben szólította fel Mógát és a többi volt cs. kir. tisztet, hogy térjenek vissza csapataikkal együtt a császár hűségére, s jelentkezzenek nála. Kossuth sietett megtiltani a proklamáció közzétételét.

Az október 23-án este összeült haditanácsról egyetlen forrásból, Görgei emlékirataiból tudunk. Eszerint Kossuth elmondta, hogy Bécs felmentése morális kötelesség, s az általa hozott erősítések birtokában a hadsereg a siker reményében indíthat támadást. A következő felszólaló Móga volt. Emlékeztette a tisztikart a zászlóesküre, másrészt felhívta a figyelmet a hadsereg hiányaira, hozzátéve, hogy az előnyomulást ebből a szempontból kellene mérlegelni. Móga ezután felszólította a tisztet, hogy meggyőződésüket kertelés nélkül mondják ki. Mógát Görgei követte a sorban. Emlékezései szerint elmondta, hogy a támadási parancsnak hajlandó engedelmeskedni, de annak kiadását a hadtest hiányos kiképzettsége és felszereltsége miatt nem javasolja. A csapatok nem elég összeszokottak ahhoz, hogy egy ilyen hadműveletet végrehajtsanak. Úgy vélte, hogy még a hadtest kijelölt időben történő megindítására sem sok remény mutatkozik. Ezt követően Kossuth megkérdezte tőle, mennyire becsüli azt a lelkesedést, „... melyet az ő szónoklata a seregben fölkelteni képes”. Görgei válasza meglehetősen kiábrándító volt: „A táborban és közvetlenül a szónoklat után nagyon sokra, a fáradalmak után és az ellenséggel szemben igen kevésre”. Kossuth következő kérdése az volt, hogy Görgei véleménye szerint tehát „egyetlen embert sem hozunk haza seregünkéből?” Görgei azt válaszolta, hogy a nemzetőröket és önkénteseket hazahozza gyors lábuk, de a sereg megalakításához szükséges kevés számú jó csapat odaveszhet. Kossuth ezután határozathozatal nélkül zárta le a tanácskozást.

Másnap, október 24-én a parndorfi főhadiszállásra újabb követ érkezett Windisch-Grätzről, a már említett felszólítás egy újabb példányával. Móga erre egy újabb tisztai tanácskozást hívott össze, de Kossuthot vagy nem értesítette, vagy a táborban szónoklatok sorát tartó elnök nem tartotta fontosnak jelenlétét a megbeszélésen. Móga elmondta, hogy ő senkit sem szólít fel a Windisch-Grätz iránti engedelmességre, s kijelentette, hogy ő sem adja meg magát a tábornagynak. A tisztikar tagjaitól megkérdezte, hogyan vélekednek az újabb előnyomulás esélyeiről, s Görgei – emlékirata szerint – katonai szempontok alapján megint a határátlépés ellen nyilatkozott. A tanácskozás végeredménye az

volt, hogy a tisztek egyhangúlag elhatározták, „...miszerint Windisch-Grätz utolsó parancsa következtében semmi esetre a határt át nem lépik, mert különben akasztófa vár rájuk”. Móga azonban így is elégedetlen volt e nyilatkozattal, mondván, hogy Kossuth és a kormánybiztosok jelenlétében a tisztek meg fogják szavazni a határ átlépését. Ezt követően – állítólag – Görgeihez fordulva így szólt: „Őn az egyetlen, akiben megbízom! Legyen bátorsága az elnökkel ugyanolyan nyíltan beszélni, mint most beszélt.”

A tanácskozásról *Kollmann József* ezredes, vezérkari főnök beszámolt *Pulszky Ferenc*-nek, az pedig Csány László kormánybiztosnak; Móga pedig átküldte Kossuthnak Windisch-Grätz nyilatkozatát. Kossuth, aki aggódott az előző esti haditanács és Windisch-Grätz felszólítása miatt, közölte Mógával, hogy immáron meg akar bizonyosodni a tisztikar hangulatáról. Ezért minden tisztől nyilatkozatot kért, hogy hajlandó-e engedelmeskedni az országgyűlés és az OHB utasításainak. Másnap, október 25-én Móga meghozta a tisztikar nyilatkozatait.

Ezeket véve, Kossuth összehívta a tiszteket. Felolvasta nekik a Windisch-Grätz felhívására adott válaszát, majd beszédet mondott. Ebben hibáztatta, hogy a magyar sereg nem üldözte a kellő időben Jellačićot, illetve hogy a bécsiek sem fegyverezték le a bánt. Ugyanakkor méltányolta a tisztikar morális szempontjait is. A beszéd jó hatással volt, több tiszt visszavette a lemondását. A Windisch-Grätzhez intézett memorandum kézbesítésével Kossuth Ivánka Imre frissen kinevezett ezredest bízta meg.

Október 26-án újabb haditanács ült össze; ezen Móga és Kollmann ellenezték a bevonulást a sereg állapotára és a tisztikar bizonytalanságára hivatkozva. Kossuth felszólította őket, hogy írásban is adják be ellenérveiket. A fővezér és vezérkari főnöke ezt meg is tették. Memorandumukban élénk színekkel ecsetelték a magyar sereg hiányos kiképzettségét, fegyverzetét, ruházatát; ugyanakkor felhívták a figyelmet az ellenség számbeli és minőségi fölényére s lovasságának nagy számára. Az október 27-én összeült újabb haditanács előtt azonban egy olyan hír érkezett, amely valószínűleg döntő hatással volt a tisztikar hangulatára. A Windisch-Grätzről eredménytelenül visszatérően lévő Ivánkát ugyanis Jellačić határőrei elfogták. Windisch-Grätz válasza – amelyet *Dobay* nemzetőr százados hozott – sem ígért semmi jót. „Lázadókkal nem tárgyalok” – mondta a herceg.

Az újabb haditanácson Kossuth három érveléssel indokolta a támadást. Külpolitikai jelleget érve az volt, hogy „...ügyünk Bécs ügyéhez kötve európai ügy – attól elválasztva senki által nem fog figyelembe vétetni”. Praktikus érve az volt, hogy ha most nem használják a sereget, akkor azt téli szállásokra kell vinni, s ezáltal annak létszáma a nemzetőralakulatok távozása miatt a felére csökkenhet. A morális érvet pedig Ivánka elfogatása szolgáltatta; Kossuth úgy vélte, már maga ez elegendő érv lenne a támadás mellett. Ezt követően hozzátette: „...ha mindezek mellett seregünk vezérei mind azt mondják, hogy előnyomulás esetén ármádiánk elvész, én stratégiai lehetetlenséget parancsolni nem fogok...” Ha azonban akad olyan törzstiszt és tábornoki tiszt, akik nem osztják Mógáék aggodalmait, „...s ha nem is a győzelmet, de legalább azt valószínűnek hiszik, hogy csatavesztés esetében seregünket el nem veszítjük, hanem jó részben Pozsonyba ha-

*Kossuth útközben megtudta,
hogy Jellačić és Karlos Auersperg
bécsi helyőrségparancsnok
csapatai beolvadtak
Windisch-Grätz főseregébe,
s hogy Windisch-Grätz
rendeletben szólította fel
Mógát és a többi volt cs. kir.
tiszteket, hogy térjenek vissza
csapataikkal együtt a császár
hűségére, s jelentkezzenek
nála. Kossuth sietett meg-
títani a proklamáció
közzétételét.*

zahozhatjuk”, akkor ő kész azokra bízni a vezényletet, s „...a roppant fontosságú politikai okokat a stratégiai lehetőséghez mérlegbe vetve” kiadni a támadási parancsot.

Ezt követően Móga és Kollmann szóban megismételték ellenérveiket. Kollmann kijelentette, hogy olyat még soha nem olvasott vagy hallott, „hogy csupán morális kötelességből valamely hadjárat a megveretés biztos kilátásával indított volna”, s úgy vélte, Kossuth kikötése a sereg visszahozataláról teljesíthetetlen. *Pulszky Ferencné* – valószínűleg Pulszky Ferenc elbeszélésén alapuló – beszámolója szerint Móga és Kollmann azt javasolták, hogy a hadtestet inkább egy reálisabb katonai célra, a Morvaországból betört *Balthasar Simunich* altábornagy vezette cs. kir. hadosztály elfogására használják.

Őket követte *Pusztelnik Henrik* tábornoki őrnagy. Elmondta, hogy a terepadottságok megfelelő kihasználásával meg lehet akadályozni, hogy az ellenség érvényesítse lovasági fölényét, s előadta tervét, amely mellett – véleménye szerint – a sereget vissza lehet hozni vereség esetén is. Pusztelnik után Görgei szólalt fel. A jelenlevők megdöbbenésére – hiszen az eddigi haditanácsokon ellene nyilatkozott – helyeselte a határátlépést s kijelentette, „...nincs választás, előre kell menni, mert ha nem megyünk, többet veszítettünk, mintha három csatát vesztenénk”. A Pulszky-házaspár visszaemlékezései szerint azt is kijelentette, hogy a sereget olyan embernek kell vezetnie, aki már minden hidat felégetett maga mögött; mert Móga volt bajtársai a másik oldalon található, „...így a csapatoknak nincs bizodalma iránta”. Ezt az epizódot azonban maga Kossuth cáfolja a haditanácsról írott beszámolójában. Eszerint ugyanis felszólította Görgeit a fővezérség átvételére, Pusztelnikot pedig a terv végrehajtására. A két tiszt azonban szerénykedni kezdett. Pusztelnik arra hivatkozott, hogy nem elég ismert a tisztikar körében, így utasításai iránt nem lesznek bizalommal; Görgei pedig arra, hogy a rangban idősebb tisztek nem fognak neki valami nagy örömmel engedelmességni. A helyzet megoldására Kossuth azt a kompromisszumos megoldást választotta, hogy Móga a csata idejére fővezér marad, Görgei vezeti az elővédet, Pusztelnik és Kollmann pedig együtt dolgozzák ki a támadás haditervét.

A haditanács leírásából és néhány más tényezőtől úgy tűnik, hogy október 27-ét megelőzően – bár erről egyikük sem szól – Kossuth és Görgei négy szemközt is tárgyalhattak egymással. Kossuth már október 26-i jelentésében utalt arra, hogy „...ha generálisok nélkül nem akarom az ütközet percében hagyni ezen hadsereget, kénytelen leszek Görgeinek tábornoki diplomáját (...) kézbesíteni”. Október 27-i beszéde pedig egyértelmű felhívás volt Görgeihez: itt az alkalom, amire október 11-én már utalt. Az sem lehet véletlen, hogy a haditanácson Pusztelnik kész haditervvel állt elő; az őrnagy a Karger-dandárral csak az elmúlt napokban, a második határátlépés után érkezett meg Parndorfba, s nem valószínű, hogy három nap alatt a saját elhatározásából már támadó haditervet dolgozott volna ki, ha erre nem kap valamilyen biztatást.

Érdekes Görgei magatartása is. Ha emlékiratainak hinni lehet, a második határátlépés kudarca után egyszerre csak fogékony lett Móga aggodalmai iránt. Nem felejthetjük azonban el azt sem, hogy Windisch-Grätz beérkezése után a siker legcsekélyebb reménye is eltűnt. Görgei számára nem jelenthetett morális akadályt a Lajta. De – mint volt cs. kir. tiszt – tudhatta, hogy egy két és félszeres túlerő elleni támadásnál a siker nem éppen valószínű, a megsemmisülés annál inkább. Ezért szavazott az első haditanácsokon Kossuth támadási indítványa ellen. Október 27-re azonban ismét megváltoztatta véleményét. Katonai jellegű aggályai aligha múltak el. Kossuth személyes varázsa, az elnök rábeszélése vagy Magyarország külpolitikai érdekeire történő hivatkozás győzte meg? Vagy csupán az ambíció munkált benne? A kérdésekre nem könnyű választ adni. Valószínűleg mindegyik tényezőnek szerepe lehetett Görgei választásában. A vele nem éppen rokonszenvező *Perczel Miklós* szerint „...bizonyosan Kossuthal történt titkos megállapodás folytán ő inszenizálta azt az esztelen hadjáratot”. Tény, hogy mind Kossuth, mind

Görgei úgy érezhették, a hadtest eddigi felső vezetésével a beállott új helyzetben nem lehet végigharcolni a háborút, a megegyezésre pedig egyelőre – Windisch-Grätz válaszá-
nak ismeretében – nem sok esély van. A támadást tehát nem annyira a katonai ésszerű-
ség, mint inkább a hadseregen belüli viszonyok tisztázásának igénye indokolta.

Kossuth ezután valóban kiadta a támadási parancsot. Az eredmény ismeretes: október 30-án a magyar hadsereg Schwechatnál vereséget szenvedett Jellačić megerősített csapataitól. A vereség után Kossuth – akit az események fizikailag erősen megviseltek – Görgeire bízta a hadsereg vezényletét.

Schwechat előtt és után a két férfiú bizalma teljes volt egymás iránt. Görgei felretette „szakmai” aggályait, s a katonai szempon-
tokat – nem először és nem utoljára – a po-
litikaiaknak rendelte alá. Vállalta a táma-
dás kockázatát, majd a vereség után me-
glehetősen merev határvédelmi rendszert
épített ki Nyugat-Magyarországon. Főve-
zérsége (amely csak a feldunai hadsereg
feletti vezérség volt) első két hetében en-
gedte, hogy Kossuth maga rendelkezzen a
sereggel.

Ugyanakkor az OHB elnöke őszinte
lelkesedéssel számolt be a tábornok fő-
vezéri kinevezéséről az OHB-nak, majd
a parlament előtt. Görgei Kossuth politi-
kai nézeteit képviselte a hadsereg élén.
Ebben a szellemben adott ki politikai

nyilatkozatot november 25-én, majd – immáron Kossuth kérésére, s az ő fogalmazvá-
nyát felhasználva – *V. Ferdinánd* lemondása és *I. Ferenc József* trónralépése után,
1848. december 10-én. Kettőjük nézetkülönbségének jelei azonban már ekkori leve-
lezésükben feltűntek. Görgei a hadsereg nem túl szívderítő állapotáról küldött rend-
szeres (és néha a fekete humortól és némi túlzástól sem mentes) jelentéseket. Kossuth
pedig sokszor frázisokkal válaszolt ezekre a felszerelést, fegyvert és pénzt kérő leve-
lekre. Ám a személyes bizalom 1848. december második feléig töretlen maradt.

Amilyen jól megértették egymást a személyes találkozások alkalmával, kapcsolatuk
olyannyira megsínylette e találkozások hosszú szünetét. A fel-dunai hadsereget a szerve-
zés másfél hónapja után december közepén érte a cs. kir. főserég nyomasztó túlerejű tá-
madása. Görgei hadvezéri képességeitől ekkor még nemigen telt többre, mint arra, hogy
az utolsó pillanatban mindig kivonja a bekerítésből csapatait. Kossuth viszont aggódott
a gyors térvésztes és a közvélemény lehangoltsága miatt. Görgei a sereg épségén örkö-
dött, Kossuth az ország hangulatát féltette a visszavonulások miatt. Annál is inkább, mert
december közepétől végéig a többi hadszíntérről is csak vereségekről, visszavonulásról
vagy kudarcról érkeztek hírek. Kossuth december végén Görgeihez írott levelei már ha-
tározott szemrehányásokat tartalmaztak: érződik belőlük a tanítványában csalódott mes-
ter sértődöttsége. Emellett újabb és újabb kivihetetlen haditervekkel traktálta az ifjú tá-
bornokot. Görgei azzal válaszolt, hogy „... azt, amit tettem, mindig csak legjobb belátá-
som s meggyőződésem szerint tettem, s felelni tudok róla, akár az egész hős magyar
nemzet kígyót-békát kiált rám”. Amikor pedig pontról pontra cáfolta Kossuth szemrehá-
nyásait, az OHB elnöke csak annyit válaszolt: „Múltakról hiában beszélünk.”

Ez a megingott bizalom további két hónapig nem is állt helyre. A főváros január eleji
feladása előtt nem találkoztak egymással, csupán a tábornok felvidéki hadjárata, majd az
ezt követő sikertelen ellentámadási kísérlet után, március elején, Tiszafüreden látták vi-
szont egymást. A találkozás előjelei nem a legjobbak voltak. Görgei január 5-én Vácott

*Kossuth ezután valóban
kiadta a támadási parancsot.
Az eredmény ismeretes:
október 30-án a magyar
hadsereg Schwechatnál vereséget
szenvedett Jellačić megerősített
csapataitól. A vereség után
Kossuth – akit az események
fizikailag erősen megviseltek –
Görgeire bízta a hadsereg
vezényletét.*

kiadott nyilatkozatában éles szavakkal kritizálta a Kossuth által vezetett OHB működését – de Kossuth nevének említése nélkül. Kossuthban pedig, erről értesülve, felvetődött a gyanú, hogy „Görgei közel áll e szóhoz: áruló – ha nincs benne egészen”. A február 26–27-i kápolnai csatát követő visszavonulás után *Szemere Bertalan* tejhatalmú kormánybiztos a tisztikar követelésére leváltotta a tehetetlen fővezért, *Henryk Dembiński* altábornagyot, s Görgeit nevezte ki a hadsereg ideiglenes fővezérévé.

Kossuth a tiszafüredi eseményekről értesülve azzal a szándékkal indult el Debrecenből a táborba, hogy a felbujtónak tekintett Görgeit főbelöveti. A táborba magával vitte *Mészáros Lázár* hadügyminisztert, és *Vetter Antal* vezérőrnagyot, a minisztérium tábori osztyálynak főnökét. Vetter táborba utazását *Szemere* főkormánybiztos is javasolta, mondván, hogy „ő tekintély”. Kossuth értette a célzást, s még a táborba indulás előtt felajánlotta Vetternek a fővezérséget. Vetter készségét nyilvánította, ha Kossuth nem találna más érdemes jelöltet, de kikötötte, hogy kinevezésére csak a tiszafüredi vizsgálat lezárása után kerülhet sor. A továbbiakról erősen eltérőek a beszámolók. Vetter szerint Tiszafüred felé tartva a Hortobágyon találkozott Szemerével, s amikor Mészáros meghalt, hogy kedvencét, Dembińskit Görgei elzáratta, kijelentette: Görgeit haditörvényszék elé kell idézni. Ehhez Vetter hozzátette: célszerű lenne ezt azonnal eszközölni, s Görgeit őrizet alatt Debrecenbe küldeni. Kossuth pedig kijelentette volna: Görgei megszolgált a halálos ítéletet, mert áruló.

Beniczky Lajos őrnagy és kormánybiztos visszaemlékezései szerint az ő és *Szemere* beszámolója után Mészáros elismerte: elképzelhető, hogy Görgeinek igaza volt a Dembiński elleni fellépés alkalmával, de lépéseivel megsértette a katonai fegyelmet. Vetter ugyanakkor helyeselte Görgei eljárását, s úgy vélte, hogy ideiglenes fővezérségét kész ténynek kell tekinteni, s ezért nincs más megoldás, mint a Dembiński elleni fellépés következményeit a lehetőségek szerint enyhíteni. Kossuth kijelentette: Görgei esetleges megerősítésének a kormányzat kompromittálása nélkül kell történnie.

Kossuth megérkezése után szabályos nyomozást tartatott, s látva a tisztikar hangulatát, *Szemere* döntését ő is jóváhagyta. A helyszínen kénytelen volt belátni, hogy Dembiński mögött csak a saját kudarcának árnyéka áll: Görgei mögött viszont csaknem az egész tisztikar. A főszereg ekkor két csoportosításból állott: a Görgei vezette VII. és a *Répaşy Mihály* vezette II. hadtest Tiszafüred környékén, *Klapka* I. hadteste, *Damjanich János* 8. és *Vécsey Károly* 6. hadosztálya Szolnok környékén állomásozott. A Görgei főparancsnoksága alá rendelt sereg Kossuth rendelete szerint csak az I., II. és VII. hadtestek „más hadsereghez nem csatolandó részeiből” állt. Mészáros Lázár hadügyminiszter is úgy vélte, hogy a fővezéri poszt végleges betöltésére csak azután kerülhet sor, hogy Kossuth a képviselőház előtt beszámol a Tiszafüreden történekről, s kieszközli egy új fővezér jelölését. Mészáros Görgeinek állítólag bejelentette, hogy a fővezérséget Vetter Antal altábornagy veszi át. Kossuth viszont azt közölte volna a tábornokkal, hogy Vetter fővezéri kinevezetése „...még bizonytalan, sőt, tulajdonképpen nem is nagyon valószínű”. Vetter visszaemlékezései szerint Kossuth elutazásuk előtt bejelentette az összegyűlt tábornokoknak és tiszteknek, hogy javasolni fogja az országgyűlésnek Vetter fővezéri kinevezését.

A képviselőház március 7-én délelőtt tartott zárt ülésén Kossuth beszámolt a Tiszafüreden történekről, Görgei fővezéri kinevezéséről, de hozzátette, „...hogy a tiszai seregek addig, míg a körülmények meg nem változnak, egy fővezérlet alatt nem lesznek”.

Március 8-án délután 5 órára Kossuth ismét összehívta a képviselőház zárt ülését. Ebben arra hivatkozva, hogy a szolnoki győzelmet használni kell, s ehhez „a seregek összemunkálása s egy irány szerinti mozdulatuk szükségessége”, bejelentette, hogy a kormány „meglatolván minden lehetőséget”, Vetter altábornagy fővezéri kinevezését javasolja. „Vetter előre fog menni, ez lesz hadipolitikája” – mondta. Közölte, hogy az engedelmesség biztosítása érdekében maga is a táborba fog utazni. Amikor pedig *Pálffy János*, a képviselőház alelnöke megkérdezte, „...vajon Vetter kinevezetése nem fogja-e a seregen

megújítani a bajt”, Kossuth kijelentette: „...agyonlövöti a szót fogadni nem akarót.” A döntés mellett felszólalt Perczel Mór tábornok, képviselő is, aki „a szerencsétlen hadjárást Görgeinek látszott tulajdonítani”. A döntés nem váltott ki túlzott lelkesedést a képviselők között. *Hunfalvy Pál* naplója szerint „sokan ezen rendelkezésben nem láttak egyebet, mint megmásítást annak, mit előbb tett volna a kormány: mintha Görgeitől féltené hatalmát, befolyását Kossuth”. *Kemény Zsigmond* haditörvényszéki védőirata szerint „...még a flamingók [radikálisok] is lesütötték fejüket”. *Horváth Mihály* szerint Kossuth szavai „...nem nagy visszhangra találtak a képviselők testületében. Egy rész helyeselte ugyan a kormány választását; de a helyeslés hangjából is kitűnni látszik, hogy nem azért helyeslik azt, mivel bizodalmuk van Vetter személyében, hanem egyedül azért, mivel a nagy többség bizodalmát bíró kormányelnököt választá”.

Kossuth még aznap kiáltványt intézett a hadsereghez, s közölte, hogy az erdélyi csapatok kivételével Vettert nevezte ki „...Magyarország minden hadseregei”, tehát az I., II., III., IV. (bácskai vagy szegedi), V. (aradi ostromsereg) és VII. hadtestek fővezérévé. Görgei megmaradt a II. és VII. hadtestek főparancsnokának.

Kossuth a képviselőház március 7-i zárt ülésében még egy szót sem szólt Vetter fővezéri kinevezetésének tervéről, sőt, azt mondta, hogy a viszonyok változtáig nem nevez ki fővezért. Másnapra viszont beleegyezett Vetter fővezéri megbízásába. Az okokat *Vukovics Sebő* visszaemlékezései világítják meg. Eszerint amikor március 8-án megjelent a Honvédelmi Bizottmány ülésében, Kossuth kijelentette: Görgei csak „...azon sereg felett nyéré el a vezérséget, mely közvetlenül alatta és illetőleg Dembiński alatt volt”, de a tényleges fővezérséget csak ezután fogják betölteni. Kossuth magyarázatként hozzátette: „...Én az összes magyar seregek parancsnokságát Görgei kezébe nem adom soha.” Az ülésben jelen volt Kossuth, *Nyáry Pál*, *Madarász László*, *Mészáros Lázár*, *Estterházy Mihály* és *Vukovics Sebő*. A vita a kinevezendő fővezér személyéről folyt. *Nyáry Pál* Görgeit akarta, *Madarász László*, a radikálisok vezéralakja viszont kijelentette: „Nekem Vetter iránt éppen semmi bizodalmam nincs, de inkább akarom őtet is, mint Görgeit, mert nekem katonadiktatúra [sic!] nem kell.” Kossuth felajánlotta a fővezérséget *Mészárosnak* is, de az a következőkkel háritotta el a felkérést: „Én nem kínálom magamat, mert az én kezem szerencsétlen, mihez nyúlok, az elvész.” A vita vége az lett, hogy a többség Vetterre szavazott.

Hátra volt még egy dolog, ami nem ígérkezett könnyű feladatnak: be kellett adni a keserű pirulát az érintetteknek. Görgei március 9-én megjelent Debrecenben a haditervek egyeztetése végett, s Kossuth ekkor kérdezte meg tőle: mit követel a hadsereg leendő főparancsnokától. „Legyen *katona* és legyen *magyar*; egyébként akár rangban idősebb akár fiatalabb nálam, az nem érdekel” – felelte Görgei. Kossuth ezután bejelentette, hogy már aláírta Vetter kinevezését, s Görgei véleményét kérdezte róla. Görgei elmondta, Vettert kevéssé ismeri, „...de akik őt ismerik, azt állítják róla, hogy tanult és vitéz katona”, ő maga pedig becsületes embernek tartja.

Kossuth tehát még mindig nem bízott meg teljesen Görgeiben. Ugyanakkor mind az elégtételt követelő Dembińskivel, mind a radikális baloldallal szemben kiállt Görgei mellett, amikor ez utóbbi tagjai Görgei haditörvényszék elé állítását követelték. Kossuth – *Madarász József* emlékiratai szerint – kijelentette: „...tudja ugyan, hogy Görgei neki személyes ellensége, de mert meg van győződve afelől, hogy hazáját úgy szereti, mint ő, kívánatunkat Görgeit illetőleg el nem fogadhatja.” (Kossuth éppen ezen a napon kapott levelet Görgeitől, amelyben az a következőket írta: „Tisztelt Elnök úr! Csatlakozzék velem és menjünk, haljunk meg két tiszta akaratú vértanúként ez árva honért, ha azt ezen hiúság- s önzésteljes hidraszerű ármánytól megszabadítani nem tudjuk.”)

Görgei egyébként is mindent megtett azért, hogy az elnök bizalmát visszaszerezze. „Egyedül Kossuth hisz a forradalomban, a hadseregben s önmagában. Egy antik tiszta jellem; – kár, hogy nem katona” – írta róla *Damjanich János* tábornoknak. 1849 márciu-

sában pedig hosszú levelekben számolt be hadmozdulatairól és terveiről az OHB elnökének. (A fenti idézet ezek egyikéből való).

A kölcsönös bizalom április elejére helyreállt. Vetter Antal megbetegedése után Kossuth egy ideig azzal a tervvel foglalkozott, hogy maga veszi át a fővezérletet. Az ötlettel azonban csak március 30-án Egerben állt elő nyíltan. A hadtestparancsnokok jelenlétében megkérdezte Klapkától, „gondolja-e, hogy a csatatéren, hol tanácskozássra nincs idő, adhatják elő magokat oly katonai rutint (mondom: rutint) feltételező rögtönös rendelkezések szükségéi, melyek lehetetlenné teszik, hogy avatatlanságom mellett magam vihessem a fővezérletet?” Klapka igennel felelt, s Kossuth számára ezzel egyértelművé vált: ki kell neveznie az újabb fővezért. Klapkának magának is kellemetlen volt a fővezér nélküli vezérkari főnökség, mert „...az öregebb vezérek nem szívesen vették a parancsot az ő neve alatt”.

Kossuthnak tehát rá kellett jönnie arra: a fővezérlet ellátásához olyan katonai helyzet-felismerő képesség is kívántatik, amilyennel ő maga nem rendelkezik. Klapka már Vetter megbetegedése napján úgy vélte, hogy ha Vetter állapota március 30-ig nem javul, „természetesen Görgei veszi át a főparancsnokságot”. Damjanich János és az időközben Répásy Mihályt felváltó *Aulich Lajos* is Görgei fővezéri kinevezését támogatták. Kossuth tehát március 30-án rövid, négy szemközti értekezés után Vetter betegségének időtartamára – ideiglenesen – Görgeit bízta meg a fővezérséggel. Egy szemtanúi beszámoló szerint Kossuth az ezt követő vacsoránál „...szótlan és lehangolt volt, nem szívesen tette meg ezt a lépést, de nem volt más választása”. Úgy tűnik azonban, hogy reménykedett Vetter gyors felgyógyulásában. Ez a remény lehet a magyarázata annak is, hogy Görgei ideiglenes fővezéri kinevezését sem március 31-én, április 1-én és 2-án az OHB-hoz intézett jelentéseiben, sem *Bem*hez, sem pedig feleségéhez írott leveleiben nem tudatta. (*Kossuthné* gyűlölte Görgeit s féltette tőle az urát). Először csak április 3-án, a hatvani ütközet utáni napon írt az OHB-nak arról, hogy Görgei „...mint legidősb tábormok, a többi hadtestvezérekkel a legörvendeteseb egyetértésben viszi az összes sereg fővezérletét”, s feleségének is csak ezen a napon számolt be arról, hogy Görgei egészen más ember, mint ahogy Teréz asszony gondolta. Ezt követő megnyilatkozásaiban pedig egyre lelkesültebb hangon nyilatkozott Görgeiről, s fővezérsége említésekor rendre elhagyta az „ideiglenes” jelzőt. A tavaszi hadjárat első hete és három győzelme után már így írt Görgei régi ellenfelének, Perczel Mórnak: „Görgei vezérli az egész hadjáratot, s annyi tapintattal, ügyességgel és rettenthetetlen bátorsággal, hogy látván vezéri bölcsességét és elszántságát, lehetetlen múltját nem felednünk, s ki nem engesztelődünk iránta.”

Az isaszegi győzelem után, április 7-én Gödöllőn ismét négy szemközti tárgyaltak egymással. Kossuth ekkor terjesztette elő nagy tervét az ország függetlenségének kimondásáról és a Habsburg-ház trónfosztásáról. A beszélgetésről csak a két főszereplő visszaemlékezése maradt fenn, s csupán abban egyeznek meg, hogy volt ilyen megbeszélés. Görgei – emlékirata szerint – határozottan ellene szólt a tervnek, amit Kossuth csak meglehetősen homályos formában körvonalazott volna. Valószínűbbnek látszik azonban, hogy ez az ellenkezés nem volt túlzottan erős, annál is inkább, mert Görgei érzelmeinek a nemzeti függetlenség ügye amúgy is megfelelt. Erre mutat Görgei két, április 9-én Gödöllőn, illetve 10-én Vácott kibocsátott felhívása. Az elsőben, amelyet Windisch-Grätzhez intézett a magyar hadifoglyok ügyében, s amelyet aztán Léván *A magyar hadsereg főparancsnoka a néphez* címmel ki is nyomtatott, így fogalmazott: „Magyarország készen áll élethalálrai harcra, mert a nép hosszútűréséből kifogyott, mellyel eddig elnyomói iránt viseltetett.” A második, „a vitéz magyar sereghez” szóló felhívásban pedig így fogalmazott: „Nagy dolgok történtek már, még nagyobbaknak kell történniök, hogy szép hazánk igazán szabad és szerencsés legyen.” Ez utóbbi kitétel pedig arra is utalt, hogy Görgei elfogadható célnak tartotta az ország függetlenségének kivívását, de ennek deklarálását csak a teljes katonai győzelem után vélte célszerűnek.

Kossuth még április 7-én tudatta a többi tábornokokkal is a válasz tervét. Mivel különösebb ellenvetéssel nem találkozott, azzal a megnyugtató tudattal térhetett vissza Debrecenbe, hogy a főserg tisztikara helyesli tervét. Úgy tűnik azonban, hogy Kossuth azt nem közölte: a válasz a függetlenség kimondását és a Habsburg-ház trónfosztását jelenti.

A gödöllői találkozónak aztán hosszú távú kihatásai lettek. Debrecenbe visszatérve Kossuth valóban kimondatta a trónfosztást. Görgei viszont a győztes hadjárat kellős közepén kénytelen volt tapasztalni, hogy a trónfosztás célszerűségét illetően igencsak megoszlanak a vélemények a hadsereg tisztikarában. Amikor a lévai főhadiszállásra megérkezett a trónfosztás híre, több tiszt nyíltan kikelt ellene. Úgy vélték, egy ilyen határozatot csak akkor szabad hozni, ha az ország egész területe felszabadult. Görgei csak annyit üzent a futárral Kossuthnak: „Annyit mondjon, hogy ha máskor oly fontos dolgot tenni akar, előbb legyen szíves velem közölje.” Az április 19-i nagysallói győzelem, a tavaszi hadjárat legszebb diadala után pedig mosolyogva mondta: „Ha az urak Debrecenben ennek a győzelemnek a híret meghallják, nem kétkel, hogy az orosz cárnak is hatad üzennek.”

A személyes viszony nem Gödöllőn romlott meg, hiszen az OHB elnöke és a fővezér ekkor tegeződött össze; de a gödöllői beszélgetés és a trónfosztás kezdte egymástól eltávolítani kettőjüket. Addig azonban eltelt egy újabb hónap: Görgei győztesen befejezte a tavaszi hadjáratot, Kossuth kívánságára és a hadsereg állapotára egyaránt tekintettel lévén, visszafoglalta Buda várát, s közben olyan tüzes, republikánus ízű nyilatkozatokat tett „az esküszegő rút dinasztíáról”, a legszentebb népjog harcáról a bitor zsarnokság ellen, hogy azt akár *Petőfi* is megirigyelhetné.

Am Buda alatt Görgei már arról értesült, hogy Ausztria segítséget kért az orosz cártól. S ekkor már kárhoztatta magát, hogy nem tartotta vissza Kossuthot a trónfosztástól. Tévesen úgy vélte, hogy az osztrák segítségkérésre azért került sor, mert Debrecenben a magyar országgyűlés megfosztotta a dinasztíát a trónjától. Holott az orosz segítségnyújtás már akkor eldöntött tény volt, amikor a trónfosztás híre még meg sem érkezett Bécsbe. Görgei tehát úgy vélte, a trónfosztás parlamenti úton történő visszavonásával meg lehet akadályozni az orosz intervenciót. Debrecenbe sietve viszont már csak a Kossuth által július 2-ig elnapolt parlament néhány békepárti képviselőjével érkekezhetett.

A tárgyalásról ugyan több visszaemlékezés is beszámol, de ezek meglehetősen ellentmondásosak. Kemény Zsigmond felszólította Görgeit, hogy lépjen fel a parlamentben, „...tüzzön ki egy nemesebb irányt, mi pártolni fogjuk Önt, s többsége lesz”. Görgei erre azzal válaszolt, hogy az már késő. „Úzze hát az országgyűlést szuronyokkal szét” – folytatta Kemény. „De meggondolta-e Ön – válaszolta Görgei –, hogy a szurony sohasem áll ott meg, ahová intéztetik? Megakadályozhatom-e, hogy azon katonák, kik egy testületet, mely tekintéllyel bír, széthajtanak, megakadályozhatom-e, hogy ne gyilkoljanak, ne ra-

*A személyes viszony
nem Gödöllőn romlott meg,
hiszen az OHB elnöke és
a fővezér ekkor tegeződött össze;
de a gödöllői beszélgetés és
a trónfosztás kezdte egymástól
eltávolítani kettőjüket. Addig
azonban eltelt egy újabb hónap:
Görgei győztesen befejezte
a tavaszi hadjáratot,
Kossuth kívánságára és
a hadsereg állapotára egyaránt
tekintettel lévén, visszafoglalta
Buda várát, s közben olyan
tüzes, republikánus ízű
nyilatkozatokat tesz
„az esküszegő rút dinasztíáról”,
a legszentebb népjog harcáról,
a bitor zsarnokság ellen,
hogy azt akár *Petőfi* is
megirigyelhetné.*

boljanak?” Erre a képviselők – Görgei emlékiratai szerint – rémülten kiáltozni kezdtek: „Nem kell katonai forradalom! Nem kell karduralom!” Végül *Kazinczy Gábor* megjegyezte: „Legjobb lenne egy rendelet által az országgyűlést, mely úgyszólván csak négy hét múlva gyűl össze, szétosztani, s aztán új választásokra hivatkozni azon kérdés eldöntésére nézve, hogy: ne vétsék-e vissza az április 14-iki határozatot?” A probléma csak az volt, hogy e rendeleti szétosztást nem lehetett alkotmányos úton eszközölni. (Az 1848:IV. tc. 6. §-a csak az előző évi zárszámadás és az új költségvetés elfogadása után tette lehetővé az országgyűlés feloszlását. Az országgyűlés jobboldala 1849 tavaszán éppen Kossuth diktatúrájától rettegette tartotta fenn a parlamentnek önnön feloszlása jogát.) Így maradt a hosszabb út: a képviselőházi pótválasztások révén megteremteni a parlamenti többséget. Mire azonban ennek gyümölcssei beérhettek volna, az osztrák és orosz csapatok már olyan mélyen behatoltak az országba, hogy az alkotmányos hatalomváltás helyett a képviselőket egyre inkább a túlélés lehetősége foglalkoztatta.

A képviselőkénel érdekesebb Görgei magatartása. Megnyilvánulásai alapján bizonyos, hogy a trónfosztás és a függetlenség kimondását egyre súlyosabb hibának tartotta. Amint katonáknak tudta, hogy a kellő támogatás nélkül végrehajtott erőszakos belpolitikai fordulat csak anarchiához vezethet, ez pedig az újabb hadjárat küszöbén nem szolgálja az ország érdekeit. Görgei hajlandó lett volna a katonai hatalomátvétellel is, ha ez biztosítja az ország békéjét, de nem akart mindenáron diktátor lenni.

Kossuth és Görgei egyetértése a felszínen megmaradt, de a kölcsönös gyanakvás egyre erősödött közöttük. Egy június közepén írott memorandumában Görgei nyíltan bírálta a függetlenség kimondását. Az orosz intervenció bekövetkezése után hiába indított ellentámadást a Vágnál: serege vereséget szenvedett.

1849. június 22-én a Vág-menti ellentámadás sikertelenségéről még nem érkezett hír a fővárosba. Kossuth ezen a napon tért vissza Nagyváradról, ahol Bemmel találkozott. Kossuthot erősen aggasztotta az, hogy Görgei fővezér és hadügyminiszter egy személyben, s szerette volna legalább az egyik poszt, lehetőleg a fővezérség letételére rábírní. Kossuth fővezérnek Bemmet szánta. Bem azonban közölte: csak akkor vállalja el a fővezérséget, ha katonai ügyekben hat hétre teljhatalmat kap. Így tetszése szerint nevezhet ki vagy mozdíthat el parancsnokokat. Kossuth erre a kormány megkérdezése nélkül nem mondhatott sem igent, sem nemet.

Kossuth hivatalos hangú levélben kért tájékoztatást Görgeitől: végül is milyen sikerrel járt a Vág menti ellentámadási kísérlet. Június 24-én aztán személyesen Görgeitől kapta meg a felvilágosítást. Kérésére minisztertanácsot hívott össze, amelyen Görgei a támadás kudarcát az alvezérek és a felderítés hibáinak, illetve az orosz csapatok beavatkozásának tulajdonította. Ettől függetlenül úgy vélte, van még remény arra, hogy a magyar sereg megőrizze a hadászati kezdeményezést.

Június 26-án újabb minisztertanács ült össze. A testületnek a követendő haditervről kellett döntenie. Kossuth úgy vélte, Bécs felé kellene újabb támadást indítani. Ez megoldaná azt a kérdést, hogyan vágják el egymástól az osztrák és az orosz erőket. A támadás sikere esetén az elfoglalt raktárakból a hadsereg hiányos felszerelését is ki lehetne egészíteni.

Görgei előterjesztésének lényege a következő volt: mivel nincs lehetőség arra, hogy minden fronton támadjanak, illetve sikeresen védekezzenek, kétfelé kell osztani a csapatokat. Az egyik csoportosítást Komárom környékén kellene egyesíteni; ez a fősereget jelentette volna, tehát az I., II., III. és VII. hadtestet, a VIII. hadtest Komáromból kikülönített dandárait, a Kmety-hadosztályt, illetve *Görgei Ármint*, *Horváth János* és *Beniczky Lajos* hadoszlopait. A *Wysocki*-féle IX. hadtest feladata továbbra is az orosz főerő feltartóztatása lett volna. A másik csoportosítást a bácskai és bánági magyar erők, az erdélyi hadsereg és *Kazinczy Lajos* önálló hadosztálya alkotta volna. Ennek a Tisza mentén kellett volna állást foglalnia, Nagyvárad központtal. Feladata a Tisza-vonal védelme és a Bánás megőrzése lett volna. A kormánynak választania kell, hogy Komáromba vagy

Nagyváradra megy. Ha Nagyváradra megy, és Bem oltalma alá helyezi magát, akkor nevezzen ki egy három kormánytagból álló bizottságot Görgei serege mellé, amely teljeshatalommal rendelkezik pénzkibocsátásra és a hadsereg ellátásához szükséges rendeletek megtételére. A kormány költözésébe Kossuth nem egyezett bele. Görgei azt is javasolta, hogy az orosz főerő mozgását lassítandó, tárgyalni kellene az oroszokkal.

Kossuth fölvetette azt is, hogy Bemet kellene kinevezni fővezérré. Görgei kijelentette, hogy kész Bem alatt is szolgálni, de kételyei vannak, hogy ez a teljes összpontosítás megvalósítható-e jelen pillanatban. A határozat tehát egy kétközpontú koncentrációt irányzott elő. A leglényegesebb az Ausztria elleni támadás volt.

Katonai szempontból a komáromi haditerv a lehető legjobb volt. Komárom a Habsburg Birodalom legjobb erődítmései közé tartozott. Amíg magyar kézen volt, s a magyar főserég ott állomásozott, addig a cs. kir. főserég sem mozdulhatott el onnan. Hiszen elvonulása esetén azzal kellett számolnia, hogy a magyar főserég Bécs felé tör előre. A komáromi összpontosításnál a magyar erőknek – figyelembe véve az orosz főerők mozgását – kb. két hetük lett volna arra, hogy megpróbáljanak vereséget mérni *Julius Haynau* tábornagy cs. kir. főserégére. Az orosz, illetve a cs. kir. főerők az összpontosítást nem tudták zavarni, hiszen az átcsoportosításokat a Duna bal partján is végre lehetett hajtani. Hála a Szolnok–Pest–Vác közötti vasútvonalaknak, a csapatokat vasúton is lehetett mozgatni. Komáromnál a vár raktárkészletei, a Dunántúlról és a Felvidékről beszerezhető készletek lehetővé tették a hadsereg ellátását.

1849. június 28-án Haynau főserége Győrnél szinte elsöpörte maga elől *Poeltenberg Ernő* tábornok VII. hadtestét. A csatában Görgei is megjelent, s személyesen irányította a visszavonulást. A vereségről először a vezérkari főnök, *Bayer* ezredes értesítette Kossuthot, s közölte, hogy az ellenség rövid időn belül elfoglalhatja a fővárost. Ezért javasolta, hogy a kormány az egyedül biztosnak mondható Nagyváradra tegye át székhelyét. *Ludvigh János* főkormánybiztos több zaklatott hangvételű levélben igyekezett rábírní Kossuthot és a minisztereket, hogy minél előbb hagyják el Pestet, s menjenek Nagyváradra. Görgei Tatáról levélben közölte, hogy a kormány „gyenge és védelem nélkül van Budapesten”. Azt ajánlotta tehát, hogy „Bemmel, s a máramaros-, ung-, bereg-, bácsbányai seregekkel a Tisza megett egyesüljön”, a főseréget pedig egy említett bizottmány kinevezése után hagyja magára.

A vereség híre június 29-én érkezett meg Pestre. Kossuth egyelőre nem tartotta súlyosnak. Bayerrel közölte, hogy a kormány csak a hadsereggel együtt fog távozni Pestről. „Nekem ahhoz ragaszkodnom kell, amiben Görgeivel megállapodtunk, hogy ne a Tisza, hanem a Duna mögött operáljunk”. A fordulatot nem a győri vereség, hanem Ludvigh és Görgei levelei, s az a hír okozta, hogy az oroszok már Nyíregyházán vannak. Az északi hadsereget vezető Józef Wysocki vezérőrnagy pedig jelentette, hogy az orosz főoszlop a jelentések szerint 62.000 főt számlál, s ezért ő nem mer ütközetbe bocsátkozni, de amíg lehet, Harsány környékén tartja magát.

Kossuth e híreket véve, minisztertanácsot hívott össze, amelyre meghívta a fővárosban tartózkodó, többnyire békealkalmazásban vagy rendelkezési állományban lévő tábornokokat is. A tábornokok közül Görgeinek köszönhette elmozdítását, s egyébként is rossz viszonyban volt a fővezérral Dembiński és Perczel. Mészárossal és *Lenkey*vel szintén feszült volt a viszonya. A minisztertanács felülbírálta a június 26-i döntést, s úgy döntött, hogy a kétközpontú összpontosítás helyett, feladva a komáromit, Görgei és Bem csapatait, és Wysocki hadtestét Szegedre rendeli, hogy ezáltal a Jellačić elleni műveletek sikerét biztosítsa. Komáromban csak egy kb. 15000 főnyi helyőrséget kell hátrahagyni. A terv Dembińskitől származott. A döntés alkotmányosan aggályos volt, hiszen Görgei, mint fővezér és hadügyminiszter a hadügyek irányításának legfőbb felelőse volt. A határozat születése azért is furcsa volt, mert a tanácskozáson csak szolgálaton kívüli vagy békebeosztásban levő tábornokok vettek részt. Kossuth is érezte ezt, s fontosnak tartotta,

hogy Görgei esetleges ellenkezését leszerelje. Ezért a minisztertanács úgy döntött, hogy a határozatot *Kiss Ernő*, *Aulich Lajos* és a Görgei által apjaként tisztelt *Csány László* miniszter vigye meg Görgeinek. Sőt, *Kiss Ernő* nyílt rendeletet kapott, amely felhatalmazta arra, hogy ha Görgei megtagadná a határozatok teljesítését, vegye át a fővezérséget, s vezesse le a hadsereget. Görgei morgott: „Úgy látszik, az urak Pesten jobban bíznak a török határban, mint a hadsereg vitézségében.” De aztán megígérte a határozat teljesítését, azzal, hogy július 3-a előtt nemigen indulhat el. Ekkor azonban egy sajnálatos félreértés következett be.

Görgei még a küldöttség érkezése előtt, 939. iktatószámmal levelet intézett Kossuthhoz, amelyben leszögezte: „Legközelebbi jövőnkre nézve egyszerű haditervem az: itt, Komárom oltalma alatt összpontosítani minden erőt, Bem, Vetter és *Kazinczyn* kívüli, és az osztrákokat eldöntőleg megtagadni.” A küldöttséggel küldte el 940. iktatószámú levelét, amelyben megígérte a szegedi összpontosításra vonatkozó utasítás teljesítését. Ám a jelentések fordított sorrendben kerültek Kossuth kezébe. A kormányzóelnök, aki ekkor már szinte biztosra vette, hogy Görgei nem fog engedelmessé válni, nem figyelte a leveleken szereplő iktatószámokra. Így az elsőként írott, de másodikként kapott levelet a másodikként írott, de elsőként kapott levélben foglalt ígéret visszavonásának tekintette, s leváltotta Görgeit a fővezérségről, s helyébe *Mészáros Lázárt* nevezte ki. Hogy a tévedésre később fény derült-e, nem tudni. Kossuth hallgatása arra mutat, hogy igen, ám nem volt benne annyi belátás, hogy visszavonja rossz döntését.

Ismét az 1849. január eleji helyzet: egy személyes találkozó sok mindent tisztázhatott volna, de Kossuth szégyellte tévedését, Görgei pedig azzal volt elfoglalva, hogy a július 2-i komáromi csatában kapott, életveszélyes fejsebe dacára valahogy eljuttassa a fel-dunai hadsereget az összpontosítás helyszínére. Július végén Kossuth Szegedről Cibakháza felé indult, hogy találkozzon Görgeivel, de az oroszok tiszai átkelése miatt a találkozó meghiúsult. Amikor a találkozó létrejött, már késő volt.

Görgei újabb felvidéki hadjárata során érintkezésbe lépett az orosz főszereget vezénylővel. Az oroszok a mielőbbi fegyverletételre szeretnék volna rábírnai az általuk legveszélyesebbnek tartott magyar tábornokot. Görgei abban reménykedett, hogy a tárgyalások révén sikerül éket verni az orosz és osztrák szövetségeseik közé. A tárgyalásokról a kormányt is értesítette, amely július 29–30-án folytatásukra Görgei táborába küldte *Szemere Bertalan* miniszterelnököt és *Batthyány Kázmér* külügyminisztert. A két miniszter előbb egy Görgeihez intézett memorandumban foglalta össze Magyarország sérelmeit, majd ezt francia fordításban eljuttatták az orosz táborba. Az irat a magyar–orosz szövetségi viszony létrehozására tett nehezen kihüvelyezhető ajánlatot. A következő, augusztus 6-án fogalmazott államirat tartalmilag nem mondott ennél többet. De Kossuth aznap érkezett levele alapján a két miniszter felhatalmazta a kézbesítéssel megbízott *Poeltenberg Ernő* vezérőrnagyot és *Beniczky Lajos* alezredest, hogy „... az ausztriai házon kívüli király elfogadását megemlíthetik”. A tárgyalások alapfeltétele azonban az 1848. évi alkotmány és az ország függetlenségének elismerése lett volna.

I. Miklós cár többször is megtiltotta *Paszkevicznek*, hogy politikai jellegű tárgyalásokat folytasson a magyar féllel, s az orosz fővezér is csupán a háború befejezése, tehát a magyar fegyverletétel érdekében tartotta lehetségesnek az alkudozást. Így aztán a két hadikövetet nem is bocsátotta maga elé, hanem *Theodor Rüdiger* lovassági tábornok útján, levélben közölte Görgeivel: az orosz hadsereg rendeltetése az, hogy harcoljon, s ha Görgei „a törvényes uralkodó előtti meghódolásra óhajt alkudozni”, forduljon a cs. kir. fővezérhez. A kör tehát bezárult. A válasz augusztus 9-én kelt; azon a napon, amikor a magyar főszereget Temesvárnál katasztrofális vereség érte. Az orosz fővezér ekkor erről még nem tudott, de még ebben, a magyar fél számára kedvezőbbnek látszó helyzetben is csupán a feltétel nélküli megadást volt hajlandó elfogadni.

Augusztus 10-én – a csatavesztésről még mit sem tudva – a magyar minisztertanács elhatározta, hogy felajánlja a koronát a cári család valamelyik tagjának, ha az hajlandó biztosítani az 1848 áprilisi törvényeket. Feltételként azt szabta, hogy Magyarország az orosz birodalmon belül olyan státuszt kapjon, mint amilyennel a kongresszusi Lengyelország rendelkezett 1815–1830 között. Alternatív javaslatként kész volt visszavonni a *Függetlenségi Nyilatkozatot*, s az 1848 áprilisi államjogi helyzet elismerése fejében elfogadni Ferenc József uralkodását is. A minisztertanács egyben kijelentette, hogy ha az orosz fél nem hajlandó erről tárgyalni, sem pedig Ferenc József felé közvetíteni, a magyar hadsereg a döntő csata után hajlandó letenni fegyverét az oroszok előtt. A magyar kormány tehát fontosabbnak tartotta a polgári fejlődés eredményeinek biztosítását, mint az ország függetlenségét. Az egyesült orosz–osztrák hadak túlereje és a teljes katonai vereség azonban ennek megvalósítását is lehetetlenné tette.

Az est folyamán Kossuth és Görgei még utoljára találkozott az aradi várban. Kossuth megkérdezte Görgeit, mit tenne, ha Temesvárnál a magyarok győznek, s ő kapja a fővezérséget. „Akkor támadni fogok minden erőm megfeszítésével, de egyedül csak az osztrákok ellen” – mondta a tábornok. „És ha Temesvárnál az osztrákok győznek?” – kérdezte a kormányzó. „Akkor leteszem a fegyvert” – hangzott a válasz.

Éjjel megérkezett a jelentés a temesvári vereségről. Augusztus 11-én Kossuth és a kormány tagjainak nagy része lemondott. Kossuth diktátorra nevezte ki Görgeit, majd elhagyta Aradot. Mindketten abban reménykedtek, hogy Görgei, mint egy ép hadsereg vezére, még el tud érni valamit az oroszoknál: a nemzet alkotmányának biztosítását, vagy legalább az általános amnesztiát. Kossuth ebben a hitben írta meg lemondását. Távozása után, Aradtól néhány mérföldre találkozott a második államiratot az orosz táborba vivő, s onnan visszatérőben lévő követekkel. Tőlük tudta meg a leverő hírt: az oroszok csak a feltétel nélküli fegyverletételről hajlandó tárgyalni, másról nem.

Kossuth lemondásának vétele után Görgei kiáltványban közölte a kormányzó és a kormány lemondását, s azt, hogy ő vette át a katonai főparancsnokságot és a polgári főhatalmat. „Mit Istennek megfajthatlan végzése reánk fog mérni, tűrni fogjuk férfias elszánt-sággal s az öntudat azon boldogító reményében, hogy az igaz ügy örökre veszve nem lehet” – fejezte be kiáltványát.

A forrásokban kétségekívül van egy ellentmondás. A hatalom átadásával kapcsolatos okmányokban ugyanis szó esik „a kívánt, s közös hazánk jövőjét biztosító cél”-ról, a „siker reményéről”, „szegény hazánk nemzeti státuséletének” megmentéséről, jövőjének biztosításáról. Az ellentmondásnak van egy magyarázata, amellyel Görgei emlékiratai és Szemere naplója szolgálnak. Ti. a kormány és Görgei továbbra is reménykedett abban, hogy az orosz fővezérséghez küldött második államiratra pozitív válasz érkezik, s akkor a harmadik, a koronát immár nyíltan felajánló államiratot is el lehet küldeni. Ettől még a temesvári vereség után a katonai ellenállás esélyei megszűntek, s a fegyverletétel kikerülhetetlen volt. Csakhogy, a kormány lemondásának napján Szemere magával vitte a ko-

Ismét az 1849. január eleji helyzet: egy személyes találkozó sok mindent tisztázhatott volna, de Kossuth szégyellte tévedését, Görgei pedig azzal volt elfoglalva, hogy a július 2-i komáromi csatában kapott, életveszélyes fejsebe dacára valahogy eljuttassa a fel-dunai hadsereget az összpontosítás helyszínére. Július végén Kossuth Szegedről Cibakháza felé indult, hogy találkozzon Görgeivel, de az oroszok tisztai átkelése miatt a találkozó meg-hiúsult. Amikor a találkozó létrejött, már késő volt.

ronázási ékszereket, s ezzel Görgeit az alkudozás minden további lehetőségétől megfosztotta. Nem arról volt tehát szó, hogy Görgei jobb lehetőségekkel kecsegtette volna Kossuthot és a kormányt, mint amilyenekben maga hitt, hanem arról, hogy pozitív orosz válasz esetén a katonai ellenállás esélytelensége ellenére is lehetségesnek tartotta valamilyen politikai eredmény elérését. Görgei kiáltványának az a kitétele pedig, hogy „harccal vagy békés úton” mindent meg fog tenni az országért, amit lehet, csupán annyit jelentett, hogy az oroszokkal történő megegyezés lebonyolítása érdekében vissza fogja verni az osztrák csapatok esetleges támadását.

Kossuth tehát elhagyta az országot, de előtte még egy magánlevélben Görgei lelkére kötötte, tegyen meg mindent „... a nemzet megmentésére. Árulásnak tartanám, ha Ön nem a nemzet, hanem csak a hadsereg részéről, nevében és számára bocsátkoznék alkudozásba. Lehet eset, hogy hadseregek becsülettel letehetik a fegyvert a túlnyomó erőszak előtt, de nem lehet eset, hogy becsülettel letehessék a fegyvert, ha úgy teszik le, hogy a nemzetnek szolgásgát vásárlanak, sok, néhány vagy kevés egyének személyes java árán”. Kossuth követelte, hogy nyilatkozatát a hivatalos Közlönybe is beiktassák. Mivel Görgei hadiköveteitől tudta az oroszok válaszát, e nyilatkozatot nem tekinthetjük másnak, mint felelősségáthárítási kísérletnek. E sorokban már ott bujkál az árulás meghatározhatatlan vádja.

Ezt emelte aztán a hivatalos politika szintjére a szeptember 12-i vidini levél. A vád célja nem egyszerűen a felelősség áthárítása volt. Kossuth a szabadságharc történetének tendenciózus bemutatásával azt akarta érzékeltetni a nyugati közvéleménnyel, s ezen keresztül a kormányokkal, hogy Magyarország nem saját gyengesége miatt vesztette el a háborút két nagyhatalom egyesült erejével szemben. A vereség oka esetleges volt: a magyar fővezér árulása.

Ez a vád aztán élete végéig, sőt, jóval azután is Görgein maradt. Kossuth soha sem ejtette el a vádat, élete végéig ragaszkodott hozzá. Görgei, aki emlékirataiban szintén nem túl hízelgő képet festett a volt kormányzóról, már jóval tárgyilagosabb volt. Hibái ellenére sem tagadta a volt kormányzó történelmi szerepét és jelentőségét. „Görgei gyakran mondta nekem – írja *Marczali Henrik* –, hogy 1848-ban Kossuth a nagy ember, ki nélkül nem történt volna semmi. Ő maga csak buborék, kit fölvetett az események árja”.

Politikai jellegű volt-e a Kossuth–Görgei-ellentét? Véleményünk szerint nem. A váci nyilatkozat és Kossuth 1849 januári beszédei politikai álláspontjukat tekintve, semmiben sem tértek el egymástól. A hadvezér és a politikus vitái a katonai helyzet és a lehetőségek eltérő megítéléséből fakadtak. S ez érthető is. Kossuth – természetes módon – politikai szempontokat is kívánt érvényesíteni a hadviselésben. Görgei pedig – hasonlóan érthető módon – úgy vélte, a háborúban a katonai szempontok az elsődlegesek. 1849 májusától a helyzet annyiban változott, hogy Görgei úgy vélte, a politikus Kossuth tévedéseit neki, mint katonának kell korrigálnia. Kossuth pedig 1849 nyarán érezte úgy, hogy a katonáknál jobban tudja, mit kell tenni a harctereken. Egy paradoxonnal élve: Kossuth volt olyan jó politikus, mint amilyen jó katona Görgei, s Görgei volt olyan jó politikus, mint amilyen jó katona Kossuth. Kettejük politikai ellentétét utólag ők maguk konstruálták. Görgei 1849 után úgy vélte: maga a függetlenségi harc volt értelmetlen, s ezért megtagadta azt a politikát, amelynek szolgálatában közel egy éven át harcolt. Kossuth azonban a célt jónak tartotta, s az eszközökben – így a katonákban – kereste a hibát. A két nézet közötti párbeszédre vajmi kevés remény volt. A történetírás dolga azonban nem a kiemelkedő személyek apológiája, hanem a tények feltárása – akár e kiemelkedő személyek megnyilatkozásaival szemben is. Ma, a szabadságharc 150. évfordulóján úgy adóztatunk csodálattal Kossuth politikusi és Görgei katonai teljesítményének, hogy egyikük tisztelete sem sérti a másik nimbuszát.